

Tavuklar ve Horozlar

Çılgın bir tavuk kendisinin, 14. yüzyılın sonlarında yaşamış Fransız köylü kızı Jeanne d'Arc (Jan Dark) olduğunu düşünüyordu. Düşünmekle de kalmayıp bunu çevresindeki bütün tavuk arkadaşlarına söylüyordu. "Ben Jeanne d'Arc'ım, Fransa'nın koruyucu azizesi ve ulusal kahramanıyım. Arkadaşları da ona "tamam tamam haklısın, sen Jeanne d'Arc'sın" diyorlardı. Bir süre sonra çılgın tavuk Jeanne d'Arc olmaktan bıktı ve Napoleon (Napolyon) olmaya karar verdi. Sonra da arkadaşlarına, "ben Napoleon'um, askeri dehaya sahip bir

komutanım" demeye başladı. Ama bu kez arkadaşları ona "tamam" demediler. "Olmaz, sen Napoleon olamazsın; çünkü o bir erkek" dediler. Çılgın tavuk da, kimin yerinde olmak isterse onu düşleyebileceğini; zaten kendisinin bu nedenle çılgın olduğunu söyledi. Sonra da "ben istersem Napoleon'un (Napolyon) bronz heykeli olabileceğimi bile düşlerim" dedi. Bunun üzerine diğer tavuklar çılgın tavuğa hak vermek zorunda kaldılar. Çılgın tavuk da, sonraki günlerini hiç kıpırdamadan, sanki Napoleon'un bronz heykeliymiş gibi poz

vererek geçirdi. Ama bir süre sonra bu hareketsiz, sıradan yaşam onu çok sıkı. Çünkü ne de olsa arkadaşlarından uzak olmayı sevmiyordu. Yalnız olmaktansa başka kuşlarla, özellikle tanıdığı tavuklarla yaşamak, olup bitenleri bilmek, öğrenmek, araştırmak çok önemliydi onun için. Silkindi ve "bundan böyle ben Albert Einstein'ım" dedi. Sizlere, çok küçük miktarda bir maddenin çok büyük miktarda bir enerji açığa çıkaracağını kanıtlayacağım. Diğer tavuklar, merakla ve heyecanla bu çılgın arkadaşlarının söylevini dinliyorlardı. Çılgın tavuk o günden sonra hep hızlı hızlı yürüdü, gıdıkladı ve çevresindeki meraklı gözlerle bir şeyler anlatmak istercesine dolaştı durdu... Çoğu hayvanın dışısının ve erkeğinin ayrı adları vardır, tavuğun erkeğine de horoz denir. İşte bu çılgın tavuğun horozu da çok çılgındı, öyle ki, güneşin kendisi için doğduğunu düşünüyordu. Ona göre, eğer sabahları ötmezse güneş de doğmazdı. Kendisini bu inanılmaz düşünceye öyle kaptırmıştı ki, cakasından yanına kimse varamıyordu. O da, kırmızı ve yuvarlak, dik dik bakan gözleri, kıpkırmızı ibiğiyle etrafındakilere poz atıp duruyordu. Bir gün çok hastalandı. Birakın ötmeyi, yerinden kalkacak hali yoktu. Ama bunu önemsemedi. Ne yapalım bu gün de güneş doğmayıversin diye düşündü. Ama o ötmese de güneş yine doğdu. Çılgın horoz öyle bir düş kırıklığı yaşadı ki, o günden sonra hiç kimse onu poz atarak salınırken göremedi. Sonra ne mi oldu? Günler boyu yaşadığı bu düş kırıklığını anlamaya çalışan çılgın horoz sonunda kararını verdi. Acı çekerek de olsa şunu öğrendiğini farkettti: O dünyanın merkezi değildi.

Aslında ne bütün tavuklar bu çılgın tavuk kadar çılgın, ne de bütün horozlar sözünü ettiğimiz horoz gibi züppedir. Ama bütün tavukların ve horozların ortak özellikleri vardır. Tavuklar sabahtan akşama kadar düşünceli düşünceli, bir aşağı bir yukarı dolanıp dururlar. Çok meraklıdır. Ama meraklı olmalarına karşın, uzağı iyi göremezler. Bu nedenle bir şeyleri görebilmek için çok yakından bakmaları gerekir. Tavuklar hem çok gururlu hem de çok duyarlı görünürler. Sanki hep bir gün uçabileceklerini düşlerler. Horozlarsa insanları sabahları öterek uyandırır. Elbette bunu insanları uyandırmak için değil, kendi alanlarını belirginleştirmek, "herkese ilan ederim ki burası benim yerim" demek için yaparlar. Gösterişe pek meraklı oldukları için gösteri kavgaları yapmaya bayılırlar. Birbirleriyle yarış halinde olan horozlar, bir araya geldiklerinde, birbirlerine saldırabilir. Hele başka bir horozun kendi tavuklarına göz koyduğunu gören horozun öfkesi korkunç olur. Öfke kavgayı getirir ve çoğu zaman da kötü yaralanmalar olur. Boyun tüylerini kabartıp dövüş horozları gibi başlarını dik tutarak birbirlerine şiddetle saldırırlar. Ama bir süre sonra durum sakinleşir ve düzen sağlanır. Artık o grup içinde kimin üst kimin ast olduğu belirginleşir. Ama bu, her horozun tutarlı olmayı öğrenmesi ve altta da olsa o grup içerisindeki yerini kabullenmesi pahasına sağlanmıştır. Bu düzeni bozan olacak olursa kavga yine başlar. Horozların bu ast-üst düzeni, grup içerisinde birbirlerini birey olarak tanıdıklarını ve yaşamak için yapmaları gerekenleri

bildiklerini bize gösterir. Horozlar toplumsal hayvanlardır. Onlar yalnızca içgüdüsel tepkiler vermezler, içinde bulundukları koşullara uymaları gerektiğini, acı deneyimler sonucunda da olsa öğrenmektedirler.

Evcil tavuklar "Tavuklar" takımına bağlı bir aile altında inceleniyor. Adı da sülünler-keklikler ailesi. Hepimizin çok yakından tanıdığı evtavukları da bu aile içinde yer alıyor. Evtavuklarının MÖ 3000-2500 yılları arasında, Hindistan'da evcilleştirildikleri biliniyor. Bu konuda söylenceler de var. Örneğin, bir Hint söylencesine göre, altın ve gümüş karışımı bir yumurta evrende uçuyordu. Bir an geldi, yumurtanın gümüş olan yansı dünyaya dönüştü, altın olan yansı da gökyüzü oldu. Ortasından da Brahma tanrısı ortaya çıktı. Sonuçta da canlılar oluştu. Sürüngenler, kuşlar, memeliler... Ayrıca Bankiva tavuğu ve insan da ortaya çıktı. İnsanla Bankiva tavuğunun tanışma öyküsüyle şöyle: Bundan 2500 yıl önce, tuhaf bir karşılaşma oldu. Doğu Asyalı kahverengi bir orman kuşu insana rastladı. İnsan, bu kuşa yaşadığı köye gelmesini teklif etti. Kuş bu teklifi kabul etti. Buna çok sevinen insan ona köyünde tahıllar, buğday, arpa,

Kuşlar sınıfından olan horozların ve tavukların ortak ataları Bankiva tavuğu. Bu tür günümüzdeki 150 evcil tavuk türünün de atası. Tavukların ve horozların takımına Galliformes (Tavuklar) deniyor.

çavdar, yulaf taneleri sundu. Kuş bu lezzetli taneleri sevinçle yedi. İşte bu kuş, neşelisi, cücesi, altın gagalı, çılgını, gösterişlisi, gösterişsiziyse tavukların atası Bankiva tavuğuydu. Arkeolojik kanıtlar da tavukların ilk kez

Hindistan ve Güneydoğu Asya'da kırmızı orman kuşundan evcilleştirildiğini söylüyor. Sonra bu evcilleştirme İran, Mısır, Yunanistan, Roma ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde devam etmiş. Günümüzde tüm dünyada evcil tavuklar var. Ülkemizde de yerli ve yabancı çeşitli tavuk ırkları yetiştiriliyor. Örneğin, Gerze, Denizli, Hacıbadın, Legorn, New Hampshire, Plymouth (plimut), Rhode Island bu ırklardan birkaçı. Bu evcil tavuklar için yapılan özel bannaklara kümes; bu kümeslerdeki ailenin genç bireylerine piliç, yeni doğan yavrularına da civciv deniyor.

Gururlu ve duyarlı evcil tavukların uykuları belki gerçekten de diğer kuşlar gibi uçabilmek düşleriyle doluydu kimbilir... Ama onlar iki kanatları sayesinde kısa mesafelerde uçabilseler de genellikle yere yakın kaldılar ve böyle yaşamaya uyum sağladılar. Kısa bacakları da eşinmeye ve yürümeye uyum sağladı. Dahası da var. Tavuklar bu üzerine bastıkları zemin konusunda da epeyce duyarlılar. Örneğin bir tavuk çiftliğinde, katlı odalardan oluşmuş tel örgüler arasına hapsedilmiş olarak yaşamını sürdürmek zorunda olan tavuklar, hiç değilse bastıkları yerin ince tel örgülerle çevrili olmasını istiyorlar. İnce tel örgüden yapılmış zeminde tavukların ayakları birçok tel üzerine birden basıyor ve bu ince teller tavuğun ayağına birçok noktadan destek sağlıyor. Yani bu ince teller onların düz ayakkabı giymiş gibi rahat etmelerini sağlıyor. Oysa kalın telli zeminlerde ayakları daha az sayıda tele

taVuklar firarda

Hemen her yaş grubundan insanın seversik izlediği Tavuklar Firarda filmi animasyalıdır. Filmde Ginger'in başını çektiği bir grup tavuk, açgözlü Bay Tweedy'nin çiftliğinde tutsaktı. Tek yaptıkları Bayan Tweedy'nin toplaması için yumurtlamaktı. Bir süre sonra yenilmek için kesileceklerini öğrendiler. Ginger'in liderliğinde kaçma planları yapmaya başladılar. Fakat tümünün çiftlikten kaçması olanaksızdı. Ama yine de planları yaptılar ki tam o sırada sirkten kaçan horoz Rocky saklanmak için çiftliğe geldi. Rocky'nin gelmesiyle her şey değişti. Rockyyle bir anlaşma yapıldı: Tavuk-

lar Rocky'yi saklayacak, karşılığında o da onlara uçmayı öğretecek; böylece hepsi çitin üzerinden uçarak kaçabileceklerdi. Fakat zaman geçtikçe Rocky'nin pek de güvenilir olmadığını gördüler.

bastığından, her kalın tel tavuğun ağırlığının büyük bölümünü kaldırıyor ve tavuk sanki yüksek topuklu bir ayakkabı giymiş birinin yürürken duyduğu rahatsızlığı duyuyor. Elbette bu durumdan hoşlanmıyorlar. Aslında tavuklar en çok toprak zeminde yürüyüp, saatler boyunca eşelenmeyi çok seviyorlar. Çünkü onlar da her canlı gibi özgürlüğe aşık. Ellerinde olsa, bütün tavuklar tel örgülerden çıkıp, çerçöp, toprak ve talaş dolu zeminlerde özgürce dolaşmayı, eşelenmeyi, sağa sola koşuşturmayı yeğlerler. Tavuklar Fırarda filminde de onların özgürlüğe kaçışları anlatılır.

Özgürlüğe duyulan özlem, tavuklar üzerine yapılan bilimsel gözlemlerle de kanıtlanmış. Bütün yaşamlarını tel örgüler arasında geçirmiş, eşinebilecekleri hiçbir şeyle karşılaşmamış tavukları, dört aylık olduklarında çürümüş bitkilerden oluşan toprak bir zemine koyduklarında, onlar bu zemini tel örgüye yeğlemişler. Sevinçlerini belli edecek biçimde toprağın üzerine oturup, kanatlarını kaldırıp, yere sürünmeye ve üstlerine toprak atmaya başlamışlar. Bu hareketi tutsak olan tavuklar da sık sık yaparlar. Eşinecekleri bir ortam olmadığı halde, sanki eşinmiş de tüylerinin arasına toprak girmiş gibi silkinirler.

Tavukların fiziksel görünümüne gelince... Onlar iri kuşlar. Gövdeleri yandan basık, kanatları kısa ve küt. Dişleri yok, ama gagaları var. Gagalarının ucu hafifçe aşağıya kıvrık ve kenarları keskin. Üstgagalarında bulunan burun delikleri yankı biçiminde ve perdesiz. Bu nedenle de su içerken sık sık başlarını yukarıya kaldırıyorlar. Tavuklar yedikleri besinleri taşlıklarında öğütüyorlar. Taşlık ya da diğer söylemle katı, tavukların sindirim kanalında yer alan kaslı yapıdaki, öğütücü midelerine verilen ad.

Tavukların ve horozların Latince adları onların en önemli özelliğini vurgular. Tavukların Latince cins adı *Gallus*'tur. *Gallus*, ibik anlamına gelir. İbik, başın üzerinde yer alan balta şeklinde kırmızı bir et parçasıdır. Farklı biçimlerde ibik tipleri vardır. Bunlar, tek ibik, gül ibik, bezelye ibik, yastık ibik, düğünççeği ibik, çilek ibik, V biçimli ibik ve ipek ibik gibi adlarla anılır. Horozların ibiği iri ve belirgin, tavuklarınkise daha küçüktür. Bu özellik tavuk ve horozu birbirinden hemen ayırdetmemizi sağlar. Başın

alt kısmındaysa tüyler sakal biçimini almıştır. Horozlarda bu sakal yine çok gösterişlidir.

Tavuklar sonsuz bir üretimin simgesiyken, horozlar bağırarak, cinsel çekiciliği olan, kavgacı ve dövüşçü bireyler olarak tanınırlar. En korkak horoz bile kendinden gayet emin, gururlu bir şekilde dolaşır. İbikli başını dik tutar ve çoğunlukla göğe bakar. Bu hareketi yapan başka hiçbir kuş gözlenmemiş. Horozların dövüşçü özelliğinden yararlanarak para kazanmak isteyen insanlar dövüşçü horozlar yetiştirdiler. Hindistan'da ve Doğu Asya'da, bacakları ve boynu uzun, ibiği kısa, tüyleri de oldukça kısa dövüşçü horozlar yetiştirildi. Sonraları bu dövüşçüler Hint horozu adıyla tüm dünyada ünlendiler. İnsanlar bu horozları birbirleriyle dövüştürerek para kazanmaya başladılar!

Acı, korku, öfke, yengi, sevinç gibi duyguların anlatılmasında tavuklar ve horozlar da diğer kuşlar gibi seslerini kullanırlar. Örneğin, güzel bir yiyecek bulunduğunu horoz tavuğa, tavuk da civcivlerine gıdıklamalarla haber verir. Tehlikeyi haber veren ötüşleri de farklıdır. Rakibini yenen horozsa, kazandığını dostlarına ve düşmanlarına ilan edercesine öter.

Tavuklar, horozlar ve yumurtaları hakkında düşünürler dahil birçok kişi çeşitli yorumlar yapmış. Bu yorumların kimi yanlış, kimi de akla çok yakın. Örneğin, dönemlerinin yaman denizcileri ve eski Foça'nın kurucuları, horozu diriliğin ve erken uyanışın simgesi saymışlar. Bu nedenle de, gemilerinin burunlarına horoz heykeli yerleştirirlermiş. Aristo, "uzun ve sivri yumurtalardan horozlar, daha yuvarlak ve küt yumurtalardan da tavuklar çıkar" demiş. Kimi toplumlarda da kadınlar, alınlara sürdükleri yumurta akının uykusuzluğa iyi geldiğini düşünür. Dahası, geçmeyen baş ağrılarına karşı horoz tüylerini başa bağlayanlar da var. Elbette bütün bunlar yanlış inançtan başka bir şey değil. Ama gerçek olan bir şey var: Horoz ve tavuk, ortak ürünleri olan yumurtalarını, yüzyıllardır insanlara sunuyorlar. Kendilerine bakan insana yumurta vererek onları ödüllendiriyor. Bu yumurtalar, insanın onlara sunduğu tahılların bir karşılığı belki de.

• • • • • • • • • • Gülğün Akbaba